

SENTER FOR SAMISK HELSEFORSKNING/SÁMI DEARVVAŠVUOĐADUTKAMA GUOVDDAŠ
INSTITUTT FOR SAMFUNNSMEDISIN
DET HELSEVITENSKAPELIGE FAKULTET

Helsedirektoratet
Postboks 7000 St. Olavs plass
0130 Oslo

Årsrapport 2016 Senter for samisk helseforskning

Senter for samisk helseforsknings (SSHF) ble etablert i 2001 med det formål er å drive tverrfaglig og interdisiplinær forskning og utviklingsarbeid innen helse og levekår for den samiske befolkningen spesielt og den nord norske befolkningen generelt. Tidligere forskning gav kun fragmentarisk informasjon om samisk helse og levekår. SSHF har derfor drevet med systematisk forskningsbasert datainnsamling siden oppstarten i 2001 med større og mindre forskningsbaserte befolkningsstudier. Senteret driver i hovedsak med epidemiologisk forskning hvor samisk etnisitet og fleretnisk bakgrunn er viktige analysevariabler.

Året 2016 har vært et viktig evalueringsår for SSHF hvor oppsummering av egen datainnsamling, forskningsaktivitet, formidling og samarbeidsprosjekter har stått sentralt.

SSHF er et lite senter med få årsverk både administrative- og forskerstillinger

På Senteret hadde vi i 2016 totalt 6,67 årsverk fordelt på 10 personer. Ved utgangen av 2016 hadde vi en faglig leder i 90% stilling, en forsker i 40 % stilling, 3 forskere i bistillinger (10 og 20 %), en post doc i 100 % stilling finansiert av Helse Nord, en stipendiat finansiert av UiT Norges arktiske universitet og en stipendiat finansiert av senteret. I tillegg har senteret en teknisk administrativ og en administrativ ansatt, begge i 100 % stillinger. En konferansekoordinator var ansatt på timebasis fra juli 2016.

I hovedsak sitter de ansatte ved Universitetet i Tromsø, men Senteret har også kontorer i Karasjk og ved Várdobáiki samiske senter i Evenes. En av våre forskere (40%stilling) har kontor ved HUNT i Levanger hvor hun har sin hovedstilling.

Samarbeid med andre nasjonale institusjoner

Virkomheten ved Senteret drives i samarbeid med en rekke institusjoner, Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern (SANKS), NTNU og HUNT befolkningsundersøkelse, Universitetssykehuset i Nord Norge (UNN), Samisk høyskole i Kautokeino, Fram Senteret (Norsk Institutt for Luftforskning, NILU), samt andre institutter ved UiT Norges arktiske universitet;

Samarbeid med andre internasjonale forskningsmiljø

SSHF har etablert et samarbeid med flere internasjonale forskningsmiljøer. I 2015 innledet senteret et samarbeid med Universitetet i Umeå som er i planleggingsfasen av en helse og levekårsundersøkelse på svensk side med fokus på samiske samfunn. Dette samarbeidet er videreført i 2016, hvor Umeå universitet i samarbeid med Universitetssykehuset i Umeå

planlegger av en befolkningsundersøkelse for den samiske befolkningen på svenske side, parallelt med at SSHF har startet planleggingen med en ny runde med SAMINOR - SAMINOR 3. Disse to studiene vil i fremtiden gi mulighet for å sammenlikne helse og levekårsdata fra svensk og norsk side av Sapmi.

Tidligere etablert samarbeid med IGIHM (International Group for Indigenous Health Measurement) resulterte i 2016 i en større publisering i tidsskriftet the Lancet om urfolks helse globalt. Data fra SAMINOR var inkludert for den samiske befolkningen i Norge. Det er en gruppe bestående av forskere fra Australia, USA og Canada. Arbeidet ble ledet av prof Ian Anderson ved Melbourne University.

Nettlink; <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673616003457>

I forbindelse med arbeidet for å utarbeide etiske retningslinjer ved forskning på samer er det også etablert samarbeid med forskere ved Melbourne University, som har jobbet lenge med etiske holdninger og retningslinjer ved forskning på urfolk i Australia. I den forbindelse var vår post doc forsker Bent-Martin Eliassen, sammen med resten av utvalget som jobber med etiske retningslinjer på besøk ved Melbourne University i februar 2016.

Forskningsaktiviteter i 2016

I. SAMINOR;

Helse og levekårsundersøkelsen i områder med samisk og norsk bosetning. SAMINOR er SSHF s største forskningsportefølje. SAMINOR har følgende hovedtemaer: Helsetjenesteforskning, somatisk og psykisk helse, trygdemedisin, metabolsk syndrom/diabetes type 2 og kosthold, tannhelse, og mattrygghet. Alle innbyggere i aldersgruppen 40 til 79 år ble invitert til undersøkelsen uavhengig av etnisitet, men informasjon om etnisitetstilhørighet muliggjør etnisitetsspesifikke analyser.

De tre nordligste fylkeskommunene, Helse Nord, SANKS, Sametinget og HOD (ekstrabevilgning) har vært inne med finansiering av del 1. Del 2 har fått finansiering fra Det Regionale Forskningsfond, Helse Nord, Sametinget og HOD (ekstrabevilgning). I tillegg har betydelige beløp fra senterbevilgningen vært brukt, både til lønnsmidler og drift.

- A. Trinn 1 ble slutført i 2012 og var en ren spørreskjemadel med totalt 45 000 utsendte spørreskjema. Denne delen hadde lav sverdeltakelse med totalt 27 % innkomne svar. Lavest var svarprosenten blant de yngste i aldersgruppen 18 – 30 år. Stigende svarprosent med økende alder. Det er nå under utarbeidelse flere manuskript med data fra denne delen av SAMINOR. Blant annet har PhD oppgaven om vold i nære relasjoner brukt data fra SAMINOR 2 trinn2.
- B. Trinn 2 ble gjennomført i 10 kommuner i perioden høst 2012 – sommer 2014. Den kliniske undersøkelsen inkluderte blodprøvetaking og andre kliniske mål. De 10 kommunene var Skånland, Evenes, Karasjok, Kautokeino, Porsanger, Kåfjord, Storfjord, Tana, Nesseby og Lyngen kommuner. Totalt er 6 004 personer inkludert i klinisk del som tilsvarer 50 % av de inviterte. Dette er god deltakelse med tanke på hvor kort innsamlingstiden har vært i hver kommune. Forskningsfilen for Trinn 2 er også klargjort, men oppdateres fortløpende med nye analyseresultater og beregninger.

- C. Det er nå to pågående PhD prosjekt fra denne delen av SAMINOR, med temaene diabetes og hjertekar sykdommer. I tillegg er det pågående 4 -5 andre prosjekter med data fra SAMINOR 2 trinn 2 med temaer som vitamin D, miljøgifter, spiseforstyrrelser og fedme.
- D. Alle planlagte blodprøver er ferdig analysert; fettstoffer (kolesterol, triglyserider, HDL- og LDL kolesterol), noen vitaminer og ulike jernparametre (serum-jern, ferritin, transferrin og jernmetning) høsten 2014. I 2015 ble det brukt i overkant av 2,2 millioner på flere analyser; det er igangsatt analyser av miljøgifter (persistente organiske miljøgifter og tungmetaller) hos NILU (Norsk Institutt for Luftforskning) og STAMI (Statens arbeidsmiljøinstitutt). I tillegg er vitamin D analysert ved University of Helsinki. Dette laboratoriet hadde validerte analysemetoder for vitamin D.
- E. I 2016 avsluttet SSHF presentasjonene av resultatene til kommunene. De siste fire kommunene fikk sine rapporter og helsedata presentert både i møte med kommuneledelser og på folkemøter. Følgende kommuner ble besøk i 2016; Lyngen, Tana, Nesseby og Storfjord. Hovedfokus var på helseindikatorer og livsstilssykdommer som fedme, hjerte-karsykdom og diabetes mellitus. Utviklingen i den yngste aldersgruppa (40 – 49 år) viser en økende fedme. Utfordringen på sikt vil komme i form av hjerte-karproblematikk og type 2 diabetes. Dette er informert om i møter med de respektive kommuner. Alle rapportene er publisert på våre nettside;
www.saminor.no
https://uit.no/om/enhet/forskning?p_dimension_id=88115

Det er stor interesse for disse rapportene og i noen kommuner er det også startet oppfølgende helsetiltak i form av trimgrupper, egne aktivitetsgrupper for diabetes pasienter og oppfølgende helsescreening av diabetes pasienter. Det er også forespørsel fra kommuner som ikke er inkludert i SAMINOR studien, om hjelp til utarbeidelse av folkehelse rapporter til HDir. I disse tilfellene henviser vi til FHI sin Statistikkbank.

- F. Resultater fra SAMINOR er presentert i flere nasjonale og internasjonale konferanser. SSHF arrangerte også egen konferanse «Gozihit dearvvašvuodadili – Våke over helsa» hvor sentrale forskningsresultater fra SAMINOR studien ble presentert. Det var 120 deltakere fra både Norge og Sverige. Mange av våre stasjonsansatte Både HDir/HOD, Helse Nord, Troms fylkeskommune og mange kommuner var representert på Konferansen ble en god oppsummering og avslutning for SAMINOR 2 og en konstruktiv begynnelse for planleggingen av SAMINOR 3. Konferanserapporten vil være ferdigstilt etter påske d.å. SSHF har også inngått et samarbeid med Umeå universitet i Sverige om videre forskningssamarbeid. Det planlegges oppstart med befolkningsundersøkelse i samiske bosetningsområder på svensk side hvor datainnsamlingen skal kunne sammenliknes med data fra SAMINOR.
- G. SAMINOR studien har et prosjektstyre som vurderer alle søknadene om tilgang til data. Styret har også en representant fra Det helsevitenskapelige fakultet. Alle som søker tilgang på data fra SAMINOR må vise til godkjenning fra Regional etisk komite (REK Nord). Det er satt opp fastesøknadsdatoer og

møtetidspunkt for prosjektstyret, som er koordinert med søknadsfristene i REK Nord.

II. Andre prosjekter ved senteret.

A. «Etiske retningslinjer ved helseforskning på den samiske befolkningen.»

Dette prosjektet er initiert i dialog med Sametinget. Det opprette en egen gruppe bestående av forskere ved UiT Norges arktiske universitet, representant fra Samisk nasjonalt kompetanse senter for mental helse og rus (SANKS), jurist ved UiO og REK Nord. Prosjektet har som formål å utarbeide forslag på etiske retningslinjer når det planlegges helseforskningsprosjekter hvor samiske deltakere inviteres. Prosjektgruppen har vært på besøk ved Melbourne universitet i Australia for å lære mere dialog og samhandling med urfolksamfunn i helseforskningsprosjekter og utforming av etiske retningslinjer.

SSHf har som ledd i dette arbeidet, utarbeidet en rapport som sammenfatter flere internasjonale etiske retningslinjer ved forskning i urfolkssamfunn. Rapporten legges ut på våre nettsider i mai mnd.

B. «Reinsdyr som næringsmiddel; næringsstoffer og miljøgifter»

Vi har tilknyttet en forsker i 20% stilling på dette prosjektet. Målet er å publisere artikler på allerede innsamlet materiale. Det er planer om å foreta kopling mellom data fra dette prosjektet og data fra SAMINOR 1. Dette arbeidet forsetter i 2017.

C. «PhD prosjekt om selvmordsforebygging»;

Prosjektet er en videreføring av tidligere selvmordsforebyggende prosjekt i samarbeid med SANKS. PhD stillingen er finansiert av Helse Nord. Data er basert på intervju av de etterlatte. Det er publisert 3 artikler fra prosjektet. [Rapport](#) fra forskningsprosjektet ble sluttført i 2015 og distribuert til etterlatte som deltok i studien samt alle kommuner i Nord-Norge og utvalgte sørsamiske kommuner.

D. «Fra bygd til by»

er en studie som ser på hvordan demografiske, sosiale og kulturelle endringer påvirker individers evne til å beholde kulturell bakgrunn og tilhørighet. I tillegg vil undersøkelsen gi mer kunnskap knyttet til helse og levekårsrelaterte temaer i en fleretnisk befolkning i norske byer. Innsamlingen er gjennomført og første artikkel er under arbeid. Det er pågående utarbeidelse av to artikler fra denne studien som også har vært vurdert av REK Nord.

E. Registerkoblinger;

Det er økende fokus på bruk av ulike sentrale helseregistre. Våre to befolkningsundersøkelser, SAMINOR og «Fra bygd til by» kan kobles mot mange av disse. Dette vil gi enda bedre informasjon om helse- og levekår i de befolkningsgruppene vi har fokus på. Ingen av de

nasjonale registrene har informasjon om etnisk bakgrunn, dette er ikke tillatt i Norge. Våre befolkningsundersøkelser har informasjon om etnisk tilhørighet og ved kobling mot nasjonale register gis det tilgang på unik kunnskapsinformasjon til både forskere og helsevesen. Det er gjort kobling av SAMINOR 1 mot både CVD NOR, Hjertekarregisteret og dødsårsaksregisteret for å følge både morbiditet og mortalitet i de ulike etniske gruppene. Dette er en del av en PhD grad.

Det er også gjort kobling mellom SAMINOR 1 og SAMINOR 2 trinn 2 for å følge utviklingen av diabetes over en periode på 10 år. I tillegg er informasjon fra Medikamentregisteret brukt i PhD grad om diabetes.

Senteret vil i fortsettelsen prioritere registerforskning i sitt videre forskningsarbeid.

Vitenskapelig produksjon og kommunikasjon

Senteret registrerer sine aktiviteter i Cristin. Både vitenskapelige, populærvitenskaplige og foredrag. Publikasjonsliste for 2016 er vedlagt årsrapporten.

I tillegg legges senterets publiseringer på våre nettsider;

https://uit.no/om/enhet/forsiden?p_dimension_id=88115

www.saminor.no

Utfordringer fremover

Finansiering av forskning - Senteret har som mål å drive tverrfaglig forskning og er helt avhengig av ekstern finansiering. Tverrfagligheten i Senterets forskning på urfolk er en styrke i forhold til nettverksbygging. Etterspørselen etter Senterets kunnskap er betydelig, spesielt med tanke på den store helse- og levekårsundersøkelsen SAMINOR. Kompetanse innenfor helsespørsmål om det flere- etniske i nord som Senteret etterhvert innehar, er helt unik også i internasjonal sammenheng.

Det er få heltidsansatte seniorforskere i senteret. Det er utfordrende å finne forskere med kunnskap om det flerkulturelle Norge som kan veilede nye kandidater. Det er derfor ønskelig å ha en stabilitet av dagens tilskudd på 6.2 – 6.3 millioner pr år slik at vi kan jobbe langsiktig med bemanning. I løpet av 2017 vil også vår post.doc ansettes som fast forsker ved senteret.

Videre forskningsprosjekter – SAMINOR og Fra bygd til by er designet som tverrsnittsstudier med mulighet for koblinger til nasjonale register. De gir en unik innsikt i sykdomsutvikling i befolkningen og senteret har også vektlagt samarbeid og informasjon med kommunene før, under og etter gjennomføring av klinisk del (Trinn 2) i SAMINOR. Kunnskapen er et viktig bidrag i forhold til Folkehelseloven og Samhandlingsreformen. Det er derfor samfunnsnyttig forskning Senteret bidrar med. Diabetesforskning, hjerte/kar, valideringsstudier, helsetjenesteforskning og miljøgifter er alle konkrete prosjekter det vil jobbes videre med på bakgrunn av data fra våre helseundersøkelser.

Samtidig er vi nå i gang med planleggingen av SAMINOR 3. Senteret søker også utvidet samarbeid mot de to andre store befolkningsundersøkelser, Tromsø u.s og HUNT.

Vår basisbevilgning på 6.2 mill er et minimumsbeløp for å holde forskningsaktiviteten på dagens nivå.

Regnskapsoversikt for (A21290)

Annen driftskostnad, av- og nedskrivning	371 699
Annen driftskostnad, fortsettelse	553 789
Interne overføringer	1 766 774
Lønn og godtgjørelser	3 453 443
Sum kostnader	6 145 705
Sum kostnader	6 145 705
Tildelinger fra andre statlige virksomheter (Helsedirektoratet)	-6 200 000
Periodisering ikke opptjente tilskudd fra statlige virksomheter	54 295
Eiendeler, reiseforskudd	-14 400
Ikke inntektsført tilskudd andre statlige forvaltningsorganer (inngående balanse)	-9 556
Resultat 31.12 (mindre forbruk)	-23 956

Det kan ettersendes et mere detaljert regnskap om helsedirektoratet ønsker det.

Ann Ragnhild Broderstad
Faglig leder, dr.med.
Senter for samisk helseforskning
overlege UNN
ann.ragnhild.broderstad@uit.no
Tlf 959 70 559

Vedlegg:

1. Regnskap SAMINOR konferansen
2. Publikasjonsliste for Senter for samisk helseforskning 2016
3. Alle publikasjoner fra SSHF siden 2002